

НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на XIX редовној седници одржаној 01.04.2021. године изабрало нас је у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Прелаз из мезолита у неолит у Ђердапу: људске активности из перспективе трагова употребе на оруђу од окресаног камена“ („Mesolithic-Neolithic transition in Iron Gates (Serbia): human activities from use-wear perspective”) докторанткиње Анђе Петровић.

После увида у пратећу документацију и дисертацију кандидата, слободни смо да Већу поднесемо

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Анђа Петровић рођена је у Краљеву 21.12.1992. године. 2011. године завршила је Филолошку гимназију у Београду (Одељење за класичне језике). Исте године је на Филозофском факултету у Београду уписала основне студије, које је завршила 2015. године. Мастер студије на Филозофском факултету у Београду је уписала 2015. и завршила 2016. године када је одбранила мастер рад под називом „Транзициони период на локалитету Лепенски Вир: функционална анализа артефаката од окресаног камена“, (ментор проф. др Душан Михаиловић). Докторске студије на Филозофском факултету у Београду је уписала 2016. године, а 2017. године и на Факултета за књижевност и филозофију „Sapienza“ Универзитета у Риму, добивши статус студента међународног заједничког менторства при изради докторске дисертације (програм Co-Tutela). Кандидаткиња је учествовала на више конференција међународних научних конференција, а објавила је и три научна рада, од којих два у водећем часопису националног значаја (M51). Један од тих радова („Анализа трагова употребе и постдепозиционих промена на артефактима од окресаног камена: терминолошка перспектива“) садржински је повезан са темом дисертације.

Публикације:

- 2016, Анализа трагова употребе и постдепозиционих промена на артефактима од окресаног камена: термилошка перспектива. Гласник српског археолошког друштва XXXII, Београд, 205-222 (ISSN 0352-5678, УДК 902/904). (M51).

- 2017, Музеологија ин археологија; музеј Краса, приказ. Гласник српског археолошког друштва XXXIII, Београд, 359-364 (ISSN 0352-5678, УДК 902/904). (M51)

- 2018, Iron Gates (Serbia): Difference in the Use of Stone Raw Materials during Mesolithic- Neolithic Transition. In F. Franković (ur): Proceedings of International conference Through the Eyes of a Stranger - Appropriating Foreign Material Culture and Transforming the Local Context, 14-15 oktobar, 2016, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Archaeology, 8-17 (ISBN 978-953-48042-0-9). (M33)

Докторску дисертацију под насловом „Прелаз из мезолита у неолит у Ђердапу: људске активности из перспективе трагова употребе на оруђу од окресаног камена“ („Mesolithic-Neolithic transition in Iron Gates (Serbia): human activities from use-wear perspective“) пријавила је 2019. године. Дисертација се састоји од 348 страна текста са библиографијом, табелама, графиконима и илустративним прилозима.

2. Предмет и циљ дисертације

Мезолит Ђердапа представља јединствен феномен који се већ деценијама детаљно истражује. Ипак, до сада није било превише успеха у реконструкцији свакодневних активности ђердапских заједница, како у насељима тако и у стаништима. Разлог томе лежи у чињеници да су истраживања у Ђердапу обављена пре више од пола века и да тада није било могуће предвидети и предузети читав низ аналитичких техника неопходних за реконструкцију индивидуалних и групних активности. Трасеолошке анализе, које су примењене у овом раду, у том периоду су биле тек у зачетку.

Тема дисертације Анђе Петровић је веома захтевна и комплексна. Она је подразумевала селекцију узорака из сигурног контекста и примену најсавременијих метода у трасеолошким испитивањима и анализи органских и неорганских остатака

који се јављају на артефактима. Да би се добили жељени резултати било је неопходно унапредити (и прилагодити околностима) сам метод трасеолошких студија.

Циљ рада Анђе Петровић је био да помоћу анализе трагова употребе на артефактима допринесе сагледању промена у економском понашању ђердапских заједница које су већ биле добрим делом реконструисане на основу анализа археозоолошких и изотопских анализа, као и на основу анализа зубног каменца са више налазишта у Ђердапу. Било је веома важно да се установи да ли сведочанства о конзумирању риба, животиња и биљака одговарају траговима на артефактима и у којим активностима су коришћени поједини типови артефаката.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У свом раду Анђа Петровић је размотрила више хипотеза и истраживачких питања. Претпоставила је: а) да је у транзиционом периоду Ђердапа је упоредо коришћено мултифункционално оруђе на неправилним одбицима и специјализовано оруђе на сечивима и одбицима стандардизованих димензија; б) да је израда окресаних артефаката на Лепенском виру и Власцу вршена у оквиру насеља и да је имала специјализован карактер; в) да су алатке су између осталог коришћене и у манипулацији са дивљим и култивисаним врстама трава и житарица; г) да је оруђе од окресаног камена са Лепенског Вира, Падине и Власца више пута рециклирано током различитих фаза живота анализираних објеката (подови кућа, јаме, огњишта).

Осим тога, кандидаткиња је намеравала да одговори и на бројна питања у вези са просторном организацијом активности мезолитских заједница и функцијом алатки приликом обављања различитих активности, укључујући обраду кости, рога, коже и неорганских материјала.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Текст дисертације је организован у више поглавља и потпоглавља:

У уводном делу рада кандидаткиња је детаљно изложила предмет, метод и циљ рада, и полазне хипотезе, уз општи осврт на мезолит Ђердапа и кључна налазишта у Ђердапу са којих је издвојен материјал за анализу.

У другом делу рада размотрен је контекст налаза и узорака. За анализу је издвојено 393 артефакта са Лепенског вира, 209 артефаката са Падине и 150 артефаката са Власца. При селекцији узорака водило се рачуна о томе да буду заступљени налази

из свих периода (раног мезолита, касног мезолита и транзиционог периода) и да сви налази потичу из сигурног и добро датованог контекста.

Поглавље о методологији представља посебну целину. Оно започиње општим прегледом досадашњих испитивања трагова употребе на окресаним каменим артефактима, а завршава се прегледом функционалних анализа оруђа које је прикупљено на праисторијским налазиштима у Србији (Винча, Опово, Дивостин, Дреновац) и Црној Гори (Одмут). Методологија испитивања макроскопских и микроскопских трагова употребе је прецизно елаборирана, док су сами трагови и начин на који су они могли да настану детаљно класификовани и описани. Након тога представљене су технике које омогућавају детекцију органских и неорганских материјала на ивици артефаката, а нарочито технике усмерене на идентификацију хемијских трагова на артефактима, које је кандидаткиња и предузела применом FTIR и SEM-EDX спектроскопије.

У циљу што прецизније идентификације трагова употребе, термалног стреса и органских и неорганских остатака и формирања компаративне збирке кандидаткиња је предузела 58 експеримената који су касније доследно спроведени у складу са предвиђеним протоколом. Експерименти су обухватили обраду дрвета, коже, кости, рога, камена, шкољки и припрему и прераду биљне и животињске хране - укључујући коришћење риба у исхрани и примену адитива који су могли да буду коришћени у преради коже и чувању хране.

Резултате анализа узорака са Лепенског вира, Падине и Власца Анђа Петровић је прегледно изложила у оквиру јасно дефинисаних контекста. Овај поступак је омогућио целовит увид у активности мезолитских заједница у поменутиим насељима.

Завршна разматрања кандидаткиња је изложила у три потпоглавља. У првом потпоглављу позабавила се резултатима примене комбинованог приступа у анализи функције оруђа (заснованог на анализи трагова и остатака) који је први пут примењен на материјалу са налазишта у југоисточној Европи. У другом делу дискусије резултати су сумирани по периодима и врстама активности, док су у трећем делу размотрени у контексту хипотеза изложених на почетку рада.

Са методолошког аспекта се показало да су резултати експеримента значајно олакшали тумачење трагова контакта алатки са различитим материјалима, али и сагледавање карактера органских и неорганских остатака на ивицама алатки.

У расправи о свакодневним активностима становника ђердапских насеља у различитим периодима истакнуто је следеће:

На Лепенском виру оруђе је искоришћавано до максимума, а највише је коришћено у обради меса. У станишту бр. 36 идентификована је радионица за израду малих предмета од коже. Трагови материјала биљног порекла су слабо заступљени (потврђени су само у кућама 35 и 36), чак и у контекстима који припадају раном неолиту. Алатке су након коришћења одбациване у јаме, мада није искључено да су неке алатке у јаме похрањиване ради накнадног коришћења.

На Падини су у раномезолитском слоју такође најбројније алатке које су коришћене у обради материјала животињског порекла, бројне су и алатке које су употребљаване у обради биљних материјала, коже и предмета од кости и рога, а потврђене су и алатке које су коришћене у обради камена.

На Власцу су у раном и касном мезолиту окресане камене алатке највише коришћене у обради материјала биљног порекла, док у транзиционом периоду њихова заступљеност опада. У гробовима на Власцу се јављају употребљаване алатке па није искључено да су можда и припадале особама које су у њима биле сахрањене.

У делу дискусије о способностима и знању којим су располагале мезолитске заједнице размотрени су третман рогова животиња пре механичке обраде (потапање ради омекшавања) и употреба адитива у обради коже. Констатовано је да су мезолитске заједнице у Ђердапу примењивале сложен, више-стапни поступак у обради ових материјала.

Посебна пажња посвећена је потенцијалним доказима о преради рибе. Утврђено је да су за разлику од неких налазишта у западној Европи (Еспарагоса), мезолитске заједнице у Ђердапу нису користиле специјализоване алатке већ да су користиле исто оруђе за различите активности. Трагови прераде рибе на артефактима детектовани су на алаткама које су нађене заједно са рибљим костима (у кућама 32 и 35 на Лепенском виру).

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација Анђе Петровић представља оригиналан и веома значајан допринос сагледавању индивидуалних и групних активности у мезолиту Ђердапа. Полазне претпоставке и хипотезе су проверене на адекватан начин, а добијени резултати су

омогућили потпуно нов увид у економију мезолитских заједница и процес неолитизације ђердапског подручја.

6. Закључак

Рад Анђе Петровић за сада представља једини покушај да се активности мезолитских заједница у југоисточној Европи сагледају на основу трагова употребе и хемијски и микроскопски идентификованих остатака на ивицама алатки. Резултати истраживања су размотрени у контексту економских промена које су се одиграле у мезолиту и у периоду прелаза из мезолита у неолит. Закључци до којих је аутор дошао су изведени на основу утврђених чињеница и образложених аргумената, у складу са постављеним циљевима. Због тога сматрамо да су испуњени сви услови за одобрење јавне одбране докторске дисертације Анђе Петровић под насловом „Прелаз из мезолита у неолит у ђердапу: људске активности из перспективе трагова употребе на оруђу од окресаног камена“.

У Београду 30. 04. 2021. године

Чланови комисије

др Јасна Вуковић, ванредни професор,
Филозофски факултет у Београду

др Бобан Трипковић, доцент
Филозофски факултет у Београду

др Емануела Кристијани, ванредни професор
Универзитет „Sapienza“ у Риму

др Федерика Фонтана, ванредни професор

Универзитет у Ферари